

KS. ANDRZEJ GARBARZ

W SŁUŻBIE ŻYCIA I ZDROWIA CZŁOWIEKA
KARTA PRACOWNIKÓW SŁUŻBY ZDROWIA

Jednym z naczelnych obowiązków Kościoła, należących do jego podstawowej misji, jest nauczanie prawdy. Obowiązek ten wynika wprost z nakazu Jezusa Chrystusa: „Idźcie i nauczajcie wszystkie narody” (Mt 28, 19; por. Mk 16, 15). Przedmiotem tego nauczania są prawdy objawione, doktrynalne i moralne. W zakres tych prawd wchodzi nie tylko ogólnie pojęte zagadnienia dotyczące wiary i moralności, ale także szczegółowe kwestie dotyczące pojawiających się problemów indywidualnych i społecznych, problemy nurtujące pojedyncze osoby, czy grupy społeczne, takie jak: rodzina, środowiska naukowe, twórcze czy zawodowe.

W nauczaniu Kościoła niemało miejsca zajmuje troska o życie i zdrowie człowieka. Wyrazem tej troski jest między innymi zabieranie głosu przez najwyższe autorytety Kościoła. Wymienić tu trzeba przede wszystkim orzeczenia oficjalne, przemówienia i wystąpienia Papieży, dokumenty Stolicy Apostolskiej, a więc deklaracje, instrukcje i karty¹. Nauczanie zwyczajne Kościoła przejawia się także przez listy i oświadczenia Episkopatów, przez promocje wyżej wspomnianych dokumentów, przez omawianie i przybliżanie ich treści wiernym, do których zostały skierowane².

W zbiór ważnych dokumentów kościelnych, dotyczących zagadnień związanych z życiem i zdrowiem ludzkim wpisuje się wydana w ubiegłym roku przez Papieską Radę ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia „Karta Pracowników Służby Zdrowia”. Dokument został przetłumaczony na język polski z zaprezentowany w Rzymie 1 grudnia 1995 roku.

„Karta” jest kontynuacją nauki Kościoła zawartej we wcześniejszych dokumentach Kościoła, szczególnie zaś w encyklice Jana Pawła II *Evangelium vitae* (1995). Skierowana do pracowników służby zdrowia, których nazwano „sługami

¹ Por. np. S. Kornas, *Współczesne eksperymenty medyczne w ocenie etyki katolickiej*, Częstochowa 1986, s. 265-268;

² Por. np. *Oświadczenie biskupów polskich w sprawie ochrony życia ludzkiego*, por. M. Lignowski, *Konferencja Episkopatu w Rzeszowie*, „Źródło Diecezji Rzeszowskiej”, 1996, nr 41, s. 17-19.

życia”, ukonkretnia poszczególne zagadnienia podane w sposób ogólny we wspomnianej encyklice i innych wcześniejszych dokumentach.

„Karta Pracowników Służby Zdrowia” składa się z trzech części zatytułowanych kolejno: I. Narodziny; II. Życie; III. Śmierć. Części te poprzedza wprowadzenie pt. Słudzy życia. Jak łatwo zauważyć, treść ułożona jest według trzech zasadniczych etapów życia ludzkiego, czyli według pewnej jego chronologii. Usystematyzowana według tego klucza treść dokumentu zawiera szereg szczegółowych zagadnień, które rozpatrywane są w świetle doktryny chrześcijańskiej. Wymieńmy niektóre z nich.

1. SŁUDZY ŻYCIA

Pracownicy służby zdrowia nazwani są w „Karcie” sługami życia, a ich działalność „posiada wzniosłą wartość, gdyż jest ona *służbą życiu*” (nr 1). Do pracowników służby zdrowia – według „Karty” – należą: lekarze, farmaceuci, pielęgniarki, kapelani szpitali, zakonnicy, zakonnice, pracownicy administracji, przedstawiciele wolontariatu, zaangażowani w różny sposób w profilaktykę, leczenie i przywracanie zdrowia ludzkiego (nr 1). Wszyscy oni są „sługami życia”, a „ich zawód każe im strzec ludzkiego życia i służyć mu” (nr 1; por. EV 89).

„Karta” dokładnie określa, na czym polegać ma owa „służba”. Przede wszystkim, każdego pracownika służby zdrowia powinna cechować troska o chorych. Zasadniczą zaś cechą podjęcia tej troski jest czujna i troskliwa obecność przy chorych. Cała działalność bowiem służby zdrowia opiera się na relacjach międzysobowych. Winna zatem być nie tylko działaniem technicznym, medyczno-sanitarnym, ale „spotkaniem zaufania i świadomości” (nr 1). Taki charakter winna mieć relacja między chorym, a więc człowiekiem potrzebującym pomocy, a pracownikiem służby zdrowia. Stąd zasada, którą sformułował Jan Paweł II, że „chory nigdy nie jest dla pracownika służby zdrowia tylko przypadkiem klinicznym – anonimową jednostką, na której stosuje posiadaną wiedzę – ale zawsze jest «człowiekiem chorym», do którego podchodzi ze szczerą postawą «sympatii» w etymologicznym znaczeniu tego słowa” (nr 2).

Oprócz sympatii i biegłości naukowej i zawodowej, „słudzy zdrowia” winni odznaczać się miłością, dyspozycyjnością, uwagą, zrozumieniem, życzliwością, cierpliwością, postawą dialogu (nr 2)³. Wymieniając te cechy, w „Karcie” stwierdza się, że od pracownika służby zdrowia, oprócz kompetencji techniczno-zawodowej, wymaga się odpowiedzialności etycznej (nr 6). „Służba życiu bowiem jest rzeczywiście taką, jeśli opiera się na *wierności prawu moralnemu*” (nr 6).

³ Por. S. Olejnik, *Etyka lekarska*, Katowice 1994, s. 51-65.

Całą działalność pracowników służby zdrowia jest szczególną misją, którą w wymiarze religijnym nazywamy powołaniem (nr 3). Pracownik służby zdrowia bowiem służy człowiekowi jako sługa życia. Jest dla chorego miłosiernym samarytaninem, który w miłości staje przy zranionym człowieku. Chory i cierpiący człowiek jest dla pracownika służby zdrowia „bliźnim” (nr 3; por. Łk 10, 29-37). Ujęta w tych kategoriach, w kategoriach wiary, działalność pracowników służby zdrowia, ich służba życiu człowieka, jest równocześnie dziełem miłości wobec Boga. A zatem, pracownik służby zdrowia, sługa życia, jest także sługą Boga (nr 4).

Powołanie to i służba ma jeszcze wymiar inny. Kard. Fiorenzo Angelini, przewodniczący Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia, w swym słowie wstępnym napisał: „We wstępie do Karty zostało powiedziane, że działalność pracowników służby zdrowia jest «formą świadectwa chrześcijańskiego»”. A dalej kard. Angelini stwierdza: „Karta Pracowników Służby Zdrowia wpisuje się w dzieło «nowej ewangelizacji»”⁴.

2. NARODZINY

W dwudziestu trzech punktach „Karty Pracowników Służby Zdrowia” omówione zostały problemy związane z początkiem życia ludzkiego (nr 11-34). W punktach tych rozważono szczegółowo zagadnienia manipulacji genetycznej, regulacji płodności i sztucznej prokreacji. W „Karcie” przypomina się zasady podane we wcześniejszych dokumentach Kościoła, szczególnie zaś w encyklikach: Pawła VI *Humanae vitae* i Jana Pawła II *Evangelium vitae*; w Adhortacji Apostolskiej Jana Pawła II o zadaniach rodziny *Familiaris consortio*; w Instrukcji *Donum vitae*. Przytoczone są także niektóre fragmenty dokumentów Soboru Watykańskiego II oraz liczne cytaty z przemówień papieskich. Od strony formalnej ta część „Karty” jest zbiorem cytatów z powyższych tekstów, ukazującym w sposób jasny i jednoznaczny naukę Kościoła w tym zakresie.

Podstawą tej nauki jest godność osoby ludzkiej, godność małżeństwa i wartość życia ludzkiego. Opierając się na wypowiedziach przytoczonych dokumentów kościelnych, w „Karcie” przypomina się fundamentalną prawdę, że życie ofiarowane jest człowiekowi przez Boga. Jest ono „darem, dzięki któremu Bóg udziela coś z siebie stworzeniu” (nr 11; por. EV 34).

Prawda ta nakłada na każdego człowieka, szczególnie zaś na tych, którzy są „sługami życia” obowiązek szacunku i ochrony życia od chwili jego zaistnienia, czyli od momentu poczęcia. Stąd, jedynym celem działalności medycznej może być wyłącznie cel terapeutyczny. W przypadku zaś prokreacji, „każdy środek

⁴ Karta Pracowników Służby Zdrowia, Watykan 1995, s. 6.

i każda interwencja lekarska powinna mieć funkcję pomocniczą i nigdy nie może zastępować aktu małżeńskiego” (nr 22). Lekarz bowiem pozostaje w służbie osób, a jego interwencja, jeśli jest potrzebna, ma szanować godność osób i nie może przywłaszczać sobie innych funkcji np. rodzicielskich (nr 22).

Służba lekarska, która jest ochroną, promocją życia i troską o zdrowie, opiera się na godności osoby ludzkiej i na jej prawie do życia. Ma to życie ujmować i promować integralnie, a więc całościowo. Dotyczy to zarówno czasu istnienia życia i jego rozwijania się, jak i w całościowego dobra psychofizycznego osoby, w której życie „przybiera konkretny kształt” (nr 35).

3. ŻYCIE

W drugiej, najobszerniejszej części „Karty” omówione zostały zagadnienia dotyczące istniejącego już życia ludzkiego, jego ochrony, zdrowia i leczenia. Na początku tej części przypomina się podstawy obowiązku zachowania życia i troski o zdrowie.

„Karta” głosi wartość życia. „Szacunek, ochrona i troska należne w sposób właściwy życiu ludzkiemu, wynikają z jego szczególnej godności” (nr 38). Zwraca się przy tym uwagę, że „życie ludzkie jest równocześnie i nierozdzielnie cielesne i duchowe” (nr 39). Nie może zatem być traktowane jednostronnie „jako tylko zespół tkanek, narządów i funkcji” (nr 39). Ciało ludzkie wyraża osobę i nie może być oceniane na równi z ciałem zwierząt. „Ciało, będące wyrażeniem osoby, w swoim kształcie i dynamizmie biologicznym jest *podstawą i źródłem wymogów etycznych*” (nr 41).

U podstaw działalności medycznej leży zawsze właściwa antropologia, uwzględniająca głęboką jedność istoty ludzkiej. Jedność ta, to nie tylko współzależność funkcji cielesnych rozmaitych narządów, ale także wymiary: cielesny, uczuciowy, intelektualny i duchowy (nr 40).

Kolejnymi przesłankami określającymi zasady etyczne względem życia są: nierozporządzalność życiem i jego nienaruszalność. W „Karcie” zwraca się uwagę, że nie może być dowolności w podejściu do ciała ludzkiego i do życia w ogóle. „Życie należy do Boga” i przez to posiada ono „charakter sakralny” (nr 43). Jest ono święte, a „jego sakralność jest naturalna”, tzn. taka, „którą może uznać każdy prawy rozum, także abstrahując od wiary religijnej” (nr 43).

„Boskie panowanie nad życiem jest podstawą i gwarancją prawa do życia, które nie polega jednak na władzy nad życiem” (nr 46). Jest to prawo do życia godnego człowieka. Prawo to stoi na straży podstawowego, pierwotnego i nienaruszalnego dobra, jakim jest życie ludzkie, jako źródło i warunek każdego innego prawa osoby (nr 46)⁵.

⁵ Por. np. H. Skorowski, *Problematyka praw człowieka*, Warszawa 1996, s. 64-85.

W odniesieniu do pracowników służby zdrowia, prawo do życia działa jakby podwójnie. Po pierwsze, pracownik służby zdrowia nie może przypisać sobie prawa-władzy nad życiem. Takiego prawa nie ma ani on sam, nie może mu go przyznać pacjent, ani nikt inny (nr 47). Po drugie, jak to stwierdza „Karta” za Janem Pawłem II, pracownik służby zdrowia podejmuje się czynnej obrony tego prawa: „celowością wewnętrzną” swego zawodu. Swoją działalnością potwierdza prawa człowieka do swego życia i swojej godności (nr 48). Prawo do życia pracownicy służby zdrowia wypełniają przez profilaktyczną i terapeutyczną opiekę zdrowotną oraz przez poprawianie, w miarę swoich możliwości, życia osób i środowiska życiowego człowieka. Motywem zaś, i umocnieniem na drodze podejmowanych działań jest prawo miłości Chrystusa i Jego wzór (nr 48).

W dalszej części „Karty” omawiana jest choroba i cierpienie. Określa się je jako „doświadczenie, które dotyczy nie tylko ciała, ale całego człowieka w jego jedności ciała i duszy” (nr 52). Na to doświadczenie chrześcijanie patrzą w świetle Krzyża Chrystusa-Odkupiciela. To spojrzenie i ta wizja pozwala im przeżywać cierpienie i chorobę w potrójnej postawie: świadomości, akceptacji i ofiarowania (nr 54).

Dużo miejsca w omawianym dokumencie poświęcono diagnozie oraz terapii. Nie sposób w krótkiej analizie omówić wszystkich poruszanych w „Karcie” zagadnień. Wymienić jednak trzeba takie jak: znieczulenie i anestezja, zgoda i informowanie pacjenta o jego stanie, problem eksperymentów medycznych, w tym dawanie i przeszczepy narządów, uzależnienia: narkomania, alkoholizm, nikotynizm, środki psychofarmakologiczne, psychoterapia, wreszcie sakrament Namaszczenia Chorych. Wszystkie te zagadnienia domagają się głębszego studiowania i refleksji.

4. ŚMIERĆ

„Służba życiu oznacza dla pracownika służby zdrowia opiekę nad nim aż do naturalnej śmierci” (nr 114). W „Karcie” podkreśla się z naciskiem, że „życie jest w rękach Boga; On jest jego Panem i tylko On ustala jego końcową chwilę” (nr 114). Stąd, każdy pracownik „czuwa nad tym wypełnieniem się woli Bożej w życiu każdego człowieka powierzonego jego trosce” (nr 114). Nie on jednak, będąc jedynie „sługą życia”, decyduje o śmierci czy o czymś życiu.

Świadomość „służby życiu” ma istotne znaczenie w przypadku przerywania ciąży, zabójstwa i eutanazji. Czyny te określone są wyraźnie jako zawsze niegodziwe, nawet jeżeli prawo jakiegoś państwa je dopuszcza. „Karta” orzeka: „Wobec prawodawstwa sprzyjającego przerywaniu ciąży pracownik służby zdrowia «powinien wyrazić swój cywilny, ale zdecydowany sprzeciw»” (nr 143).

I dalej: „Oznacza to, że lekarze i pielęgniarki są zobowiązani do podniesienia *sprzeciwu sumienia*” (nr 143).

Podobne stanowisko zajmuje „Karta” w sprawie eutanazji. „Personel medyczny i paramedyczny – wierny zadaniu «służenia zawsze życiu i opiekowania się nim aż do końca» nie może pomagać w żadnej praktyce eutanazji, nawet na żądanie zainteresowanego, a tym bardziej jego bliskich” (nr 148).

Ponadto w „Karcie” zwraca się uwagę na takie zagadnienia, jak: używanie środków znieczulających w chorobach śmiertelnych (nr 112-124), sposób informowania umierającego (nr 125-127), diagnozę stanu śmierci, co jest szczególnie ważne ze względu na przeszczepy narządów dla potrzebujących ich (nr 128-129). Niemniej ważna jest uwaga, że należy „ewangelizować śmierć” (nr 131) oraz otoczyć umierającego opieką religijną (nr 132-135). To tylko niektóre punkty, które znalazły swoje miejsce w dokumencie.

ZAKOŃCZENIE

Zaprezentowany pokrótce dokument jest niewątpliwie tekstem, który powinien stać się przedmiotem uwagi wszystkich wymienionych na wstępie „sług zdrowia”. Daje on bowiem szeroką i całościową panoramę zagadnień oraz podaje zasady etyczne wykonywania tak zaszczytnej i uznanej profesji. Oznacza to, że każdy, kto z racji przynależności zawodowej stanowi „służbę zdrowia” i chce być wierny swemu powołaniu, powinien mieć w świadomości prawdę o człowieku i o jego życiu, ale także prawdę o potrzebie i wartości swej działalności oraz prawdę o Bogu, jedynym Panu życia. Powinien też znać wynikające z tych prawd powinności.

„Karta Pracowników Służby Zdrowia” jest dokumentem, który przypomina wymiar etyczny medycyny, ale jest to również wyraz uznania Kościoła dla codziennej posługi wszystkich pracowników służby zdrowia. Wskazuje drogę w codziennej trosce ochraniać życia ludzkiego i leczenia zdrowia ludzi.

Sommario

L'articolo ferma la nostra attenzione sulla „Carta dei lavoratori della sanità”, edita dalla Santa Sede. L'Autore mostra come questo documento indirizzato ai medici, agli altri lavoratori e per gli lavoratori della amministrazione della sanità vale per la vita della società. „La carta dei lavoratori della sanità”, i lavoratori della sanità chiama con un nome specifico dei „servi di vita”.

L'Autore presenta tutti tre capitoli del documento, dove sono indicati i problemi rispondenti alle tappe della vita, cioè: la nascita, la vita e la morte. Cerca di far vedere, come la problematica di etica dei lavoratori della sanità, è sempre più, arricchita dalla Chiesa, e che fa sempre la parte integrale della sua dottrina morale.